

INTERNATIONAL JOURNAL OF ECONOMIC AND ADMINISTRATIVE ACADEMIC RESEARCH

Available online, ISSN: 2757-959X

www.ijerdersisi.com

Economic and Administrative Academic Research

STRATEGIES AND METHODS FOLLOWED TO PREVENT POVERTY IN THE FIELD OF EDUCATION IN TURKEY DURING THE COVID-19 PROCESS

İrem SAVCI KÖROĞLU*^a

Kocaeli University, Department of Labor Economics, Department of Poverty Studies

*Corresponding Author

ARTICLE INFO

Research Article

Received :
17/12/2021

Accepted :
10/03/2022

Keywords:

Human Capital,
Covid-19,
Education,
Education Poverty,
Epidemic
Management.

ABSTRACT

The Covid-19 epidemic has caused approximately 266 million cases and more than 5 million deaths in the world (06.12.2021). This epidemic, whose impact has increased since the day it was first seen in January 2020, has affected all areas of social life, not only in the field of health, and has turned the course of life in a negative direction. Within the framework of the measures taken with the Covid-19 epidemic, unemployment, impoverishment, disruption in education and social activities have occurred, and public life has entered a great impasse. One of the areas where the epidemic has had a great impact is undoubtedly education. Due to the contagiousness of the epidemic, face-to-face education was suspended in many countries, including Turkey, within the framework of quarantine measures, and there were educational disruptions that could be felt for many years. In this study, poverty in the field of education in Turkey during the Covid-19 process and the strategies and methods to prevent this poverty were discussed, and the efforts of the state and other elements of the social structure (non-governmental organizations, foundations, etc.) to prevent education poverty were examined. Due to regional development in Turkey, especially in the Eastern and Southeastern Anatolia regions, children and youth have less access to education. In the western regions, socio-demographic reasons, especially economic reasons, hinder education for the future. With the effect of these situations mentioned during the Covid-19 epidemic, the rates of education poverty have increased even more. Our study dealt with the evaluation of strategies and methods in combating education poverty as a whole and its impact on the epidemic process.

Uluslararası İktisadi ve İdari Akademik Araştırmalar Dergisi, 2(3), 2022, 40-56

COVID-19 SÜRECİNDE TÜRKİYE'DE EĞİTİM ALANINDA YOKSULLUĞU ENGELLEMeye YÖNELİK İZLENEN STRATEJİ VE YÖNTEMLER

MAKALE BİLGİSİ

Araştırma Makalesi

Geliş : 17/12/2021

Kabul : 10/03/2022

Anahtar Kelimeler:

Beşeri Sermaye,
Covid-19, Eğitim,
Eğitim Yoksulluğu,
Salgın Yönetimi.

ÖZ

Covid-19 salgını dünya üzerinde yaklaşık 266 milyon vaka ve 5 milyonu geçen sayıda ölüme sebebiyet vermiştir (06.12.2021). Ocak 2020'de ilk kez görüldüğü günden bu yana etkisi artan, yalnızca sağlık alanında değil, sosyal yaşamın her alanını etkileyen bu salgın yaşamın seyrini olumsuz yöne çevirmiştir. Covid-19 salgınıyla birlikte alınan önlemler çerçevesinde işsizlik, yoksullaşma, eğitim ve sosyal faaliyetlerde aksama meydana gelmiş, kamusal hayat büyük bir çıkmaza girmiştir. Salgının büyük etkiler yarattığı alanlardan biri de hiç şüphesiz eğitimidir. Salgının bulaşıcılığı sebebiyle karantina önlemleri çerçevesinde Türkiye dahil birçok ülkede yüz yüze eğitime ara verilmiş, etkisi uzun yıllar hissedilecek türden eğitim aksaklıkları yaşanmıştır. Bu çalışmada Covid-19 sürecinde Türkiye'de eğitim alanındaki yoksulluk ve bu yoksulluğu önlemeye yönelik strateji ve yöntemler ele alınmış, devletin ve sosyal yapılanmanın diğer öğelerinin (sivil toplum kuruluşları, vakıflar vb.) eğitim yoksulluğunu önlemeye yönelik çalışmaları ele alınarak incelenmiştir. Türkiye'de bölgesel gelişmişliğe bağlı olarak, özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki çocuk ve gençlerin eğitime erişim imkânı daha düşüktür. Batı bölgelerinde ise başta ekonomik sebepler olmak üzere, sosyo-demografik sebepler ağırlıklı olarak eğitime ileriye yönelik ket vurmaktadır. Covid-19 salgını sürecinde bahsedilen bu durumların da tesiriyle eğitim yoksulluğu oranları daha da artmıştır. Çalışmamız eğitim yoksulluğuyla mücadeledeki strateji ve yöntemleri bir bütün olarak değerlendirmeyi ve salgın sürecine tesirini ele almıştır.

^a iremsavci47@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-6321-1003>

GİRİŞ

Yoksulluk; zamana ve toplumların geçirdiği evrelere bağlı olarak nedenleri değişen; ancak genel anlamda asgari yaşam şartlarının altında kalan kişilerin içinde bulunduğu durumu tanımlamak adına kullanılan bir kavramdır. Yoksulluğun değişen yüzleri ve nedenlerinin olması tam anlamıyla bir yoksul veya yoksulluk durumu profili çizmeyi de güçleştirir. Bu nedenle herkes tarafından kabul gören bir yoksul/yoksulluk tanımı bulunmamaktadır; fakat kavramın zihinlerde oluşturduğu imaj daima olumsuz, eksik, güçlükler içeren türdendir. Zira yoksulluk insanlar arasındaki gelir dağılımı eşitsizliğini, yaşam kalitesi farklılıklarını, yaşam güçlüklerini ortaya koymakta, bir insanın bir başka insana kıyasla daha zor bir yaşam sürdürdüğünü ifade etmektedir. Bu nedenle yoksulluk bir sosyal problem olarak görülmekte ve “yoksullukla mücadele” gibi projelerle durumun ciddiyeti sözlü iletişime de yansıtılmaktadır (Meytiogulları, 2019:3).

Yoksulluk yalnızca gelişmemiş ülkelerin bir sorunu olarak düşünülse de esasında gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için de yoksulluk büyük bir problemdir. Gelişmemiş ülkelerde yoksullukla mücadele kapsamında büyük ve başarılı projelerin hayata geçirilememesi sebebiyle yoksulluk, sanki hiç bitmeyecek bir sorun gibi algılanır. Oysa gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde de bireyler arasındaki ekonomik uçurum açıldıkça yoksulluğun başka sorunlara da yol açacak gizli ve tetikleyici bir sorun olduğu görülecektir. Bireyler arasındaki ekonomik uçurumun alım gücünden yaşam kalitesine kadar birçok konuda yaratacağı sosyal ortam zaman içerisinde o ülkede gizli bir sınıflaşmaya dahi yol açabilecektir. Bu nedenle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere sosyal devlet yoksulluğu ciddiye almakta ve bir program çerçevesinde onunla mücadele etmektedir (Oxaal, 1997: 3).

Türkiye gelişmekte olan bir ülkedir. Buna rağmen Türkiye’de fertler arasındaki gelir eşitsizliğinin yüksek olması yoksulluğu büyük bir problem haline getirmektedir. Türkiye’de son 10 yılda gelir eşitsizliğinin de arttığı bu problemi artırmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK) yapmış olduğu araştırmaya göre son 3 sene içerisinde Türkiye’de zengin daha da zenginleşirken, yoksul daha da yoksullaşmıştır. 2017 yılında Türkiye gelir eşitsizliğinde Avrupa’daki ikinci ülke haline gelmiştir. TÜİK’in yapmış olduğu “gelir ve yaşam koşulları araştırması-2020” verilerine göre 2011 yılından 2020 yılına kadar belli dalgalanmalarla birlikte gelir eşitsizliği uçurumu sürekli artmaktadır. Son on yıl verilerine göre gelir dağılımı eşitsizliğini ifade eden gini kat sayısı 2020 yılında en yüksek oranı görmüş ve 0,410’a yükselmiştir. Bu da Türkiye’de çalışan maaşlarından yaşam standartlarına kadar insanlar arasındaki uçurumun giderek arttığını göstermektedir. Yıllık ortalama olarak hesaplanan hanehalkının eşdeğer kullanılabilir bireysel geliri en yüksek tek kişilik hanelerin olmuş, dolayısıyla tek kişilik hanelerde ailelere kıyasla yaşam kalitesinin daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Yapılan araştırmalar önceki yıllara paralel şekilde yıllık ortalama esas gelirden eğitim seviyesinin belirleyici rol oynadığını göstermiş, yükseköğretim mezunları diğer eğitim seviyesindeki bireylere oranla daha yüksek gelir sahibi kategorisinde yer almışlardır. Araştırmalarda ayrıca taksit ve borca sahip olanlar da tespit edilmiş, Nüfusun %58,3’ünün borç ile yaşadığı ortaya çıkmıştır (TÜİK, 2020). TÜİK’in her sene açıklamış olduğu bu veriler –her ne kadar kimi zaman eleştiri alsada- resmi veriler olup, Türkiye’deki yaşam şartları konusunda önemli bilgiler vermektedir. Bu veriler ışığında Türkiye’nin gelişmişlik alanında kat ettiği yola kıyasla henüz bireyler arasındaki yaşam kalitesinin istenen refah düzeyine erişemediği görülecektir. Eurostat’ın 2019 senesinde yaptığı araştırmaya göre Avrupa’da gelir dağılımının en adaletli olduğu ülke Macaristan, Fransa ve Almanya’dır. AB ülkelerinde ortalama gini kat sayısı 30,7 iken bu oranın Türkiye’de 41,7’ye dayanması aradaki uçurumu gözler önüne sermektedir. Bu araştırma sonucunda Türkiye’de zengin ile yoksul arasındaki eşitsizliğin 8,3 kat olduğu ortaya çıkarılmıştır. Dünyada çalışan yoksulluğu %9 iken, bu oran Türkiye’de ise %14,4’tür. Diğer bir deyişle Türkiye’de çalışan kesimin kazancı ile yaşam

kalitesi yükselmemektedir. Bu oranlara Covid-19’la birlikte olağanüstü bir sürecin de eklenmesi Türkiye’de yoksulluğu daha da artırmış, bu nedenle 2019-2021 dönemleri arasında gelir eşitsizliği adeta gelir adaletsizliği ile de bir arada anılır hale gelmiştir (DİSK-Genel İş, 2021).

Bu çalışmada Covid-19 sürecinde Türkiye’de eğitim alanında yoksulluğu engellemeye yönelik izlenen strateji ve yöntemler ele alınmıştır. Yukarıda Türkiye’de yoksulluğa ilişkin verilen sayısal verilerle birlikte Türkiye’nin her ne kadar “gelişmekte olan” ülke statüsünde olsa da yoksulluk sorunuyla mücadele ettiğine dair bilgi verilmiştir. Bu bilgi ekseninde Covid-19 gibi küresel çaplı bir salgının ekonomiyi olumsuz etkileyeceği söylenebilir; zira günümüzde elde edilen istatistiksel tablolar da bunu göstermektedir. Bu çalışma ülkelerin geleceği açısından önemli bir konu olan eğitim konusuna odaklanmakta, Covid-19 salgını sürecinde Türkiye’nin eğitim yoksulluğunu önlemeye yönelik neler yaptığını ve kamusal alanda bu problemle nasıl baş edildiğini, merkezi ve yerel yönetimlerin bu noktadaki çalışmalarını ele almayı amaçlamaktadır. Çalışmamız geliştirmekte olan ülkeler için beşeri gücün ne denli önemli olduğunu göz önüne alarak hazırlanan, bu yönüyle Covid-19 sürecindeki sosyal meselelere odaklanarak literatüre katkı yapan bir çalışma olacaktır.

1.1.Eğitim ve Yoksulluk İlişkisi

Eğitim bireysel ve toplumsal faydaları olan bir olgudur. Eğitimin bireysel faydaları; kişinin eğitimle birlikte bir öğrenme sürecine girmesi, kişisel gelişim ve başarı kazanması, bir işe ve gelire sahip olması, belli bir yaşam kalitesi ve yaşam standardı olması şeklinde özetlenebilirken eğitimin toplumsal faydaları ise çok daha kapsamlıdır. Eğitimle birlikte öncelikle birden çok insanın yukarıda bahsedilen kişisel faydalara eriştiği düşünülmelidir. Kitlese olarak bu faydalara erişilmesi, eğitimin sosyal yanını güçlendirirken daha adil bir gelir dağılımı olmasını, işsizlik sorununun ortadan kalkmasını, yoksulluğun azalmasını, emek verimliliğinin artmasını, suç işleme ve suça yatkınlığın azalmasını, siyasi istikrar ve toplumsal dayanışmanın artmasını, toplumsal kalkınmanın olmasını sağlamaktadır. Eğitim sosyal hayatı kaldıran, yaşama her yönüyle pozitif katkı sağlayan bir olgudur. Bu nedenle kitleler halinde eğitim seviyesinin yüksekliği de birçok fayda getirmektedir (Atmaca, 2019: 42-53).

Yoksulluğun nedenlerine yönelik bir literatür araştırması yapıldığı zaman, bu nedenlerin ekonomik (ekonomik büyüme, işgücü piyasası vb.), sosyal sermayeye dayanan, demografik (nüfus, göç vb.), toplumsal (hanehalkı nitelikleri, eğitim vb.) ve siyasi nedenleri (insan hakları ihlalleri, siyasi katılım yetersizliği vb.) olduğu görülecektir. Yoksulluğun nedenleri arasında toplumsal nedenlere dayalı olarak eğitimsizlik veya eğitim kalitesizliği gibi nedenler başı çekmektedir. Yoksulluğu özellikle genetik bir kod gibi nesilden nesle geçecek biçimde algılayan (kronik yoksulluk) yaklaşımlar, yoksul ailelerin bu durumu “kadercilik” anlayışı çerçevesinde çocuklarına da eğitimle geçirdiklerini, çocuğun aileden aldığı eğitimle yoksul bir gelecekte yaşantısını kuracağını düşündüğünü ve bu durumu kanıksadığını ileri sürmektedir. Bu durumun kırılması adına çocukların erken yaştan itibaren profesyonel bir eğitim alması, diğer bir deyişle okula gitmesi gereklidir. Okulda alınan eğitim, aileden gelen “kadercilik” anlayışını kırarak ve çocukları kendilerini bekleyen iyi geleceğe yönelmelerini sağlayacaktır (Aktaş vd. 2020: 2).

Karayılmazlar, yoksulluğun hastalık, eğitimsizlik, yolsuzluk, bağımlılık ve kayıtsızlık gibi faktörlerden beslendiğini, eğitimsizliğin düşük ücretle kötü şartlarda çalışmaya razı olmayla özdeşleştiği savunmuştur. Eğitim seviyesi düşük bir insan yaşamını kazanmak adına her türlü işte çalışmaya razı olmaktadır. Bu durum onun her şarta razı olmasına dolayısıyla yoksul şekilde yaşamını sürdürmesine de neden olmaktadır. Dolayısıyla eğitimsizlik ile yoksulluk arasındaki ilişki zincirleme bir ilişkidir (Karayılmazlar, 2006: 214).

1.2. Türkiye’de Eğitim Yoksulluğu

Batı Avrupa toplumları tarihsel süreçte sınıfsallaşmış toplum yapısından gelirler ve bu nedenle sınıf bilincinin toplumdaki birçok dinamiği etkilediğine inanırlar. Bu noktada bu ülkelerde biri eğitimsiz kalmışsa veya belli imkânlardan yoksunsa onun aileden bu şekilde geldiğini, bu nedenle benzer bir durum yaşadığını düşünürler. Aslında bir nevi “kadercilik” olarak ifade edilen bu durum, geliştirilen politikalarla aşılmaya çalışılsa da eşitsizlik daima sosyal kökenli olarak düşünülmektedir. Türkiye’de de benzer bir durum hâkimdir. Türk toplumunda özellikle iyi eğitim almış bireylerin, aileden bu şekilde yetiştikleri de düşünülmektedir. Bu nedenle eğitim yoksulluğunu önlemede ailelerin bireysel mücadelesi oldukça önemlidir (Alpaydın, 2008: 54).

Türkiye eğitim yoksulluğunu yaşayan bir ülkedir. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı'nın (OECD) 2021 senesinde hazırladığı rapora (Government at a Glance) göre Türkiye son 10 yılda eğitim ve adaletle güvende memnuniyetin azaldığı ülkeler arasındadır. Eğitime güvenin en fazla olduğu ülkeler sırasıyla Norveç (%92), Finlandiya (%87) ve Slovenya (%86) olmuştur. Rapora göre Türkiye’de eğitimden memnuniyet oranı %27, eğitim materyallerine erişim oranı ise %40’tır (Cumhuriyet Gazetesi, 2021). Yine 2021 yılında OECD tarafından yapılan başka bir araştırmaya göre ise (Education with a View-2021) Türkiye’de ailelerin maddi durumu çocukların eğitimdeki başarısı oldukça etkilemektedir. Hatta bu konuda yapılan sıralamada Türkiye ilk sırada yerini almıştır. İlgili raporda ailelerin ekonomik durumuna bağlı olarak çocukları öğrenme araçlarına ulaştıramamaları, evde çalışma ortamlarının olmaması ve ebeveynlerinden yardım alamamaları derslerden uzak kalmalarına ve verim alamamalarına sebep olmaktadır (EuroNews, 2021).

1.3. Covid-19 ve Eğitim İlişkisi

Hastalık, deprem, sel, krizler ve daha birçok olağanüstü durum bir veya birkaç ülkede yaşamın olağan seyrini değiştirmekte ve yeni kararlarla yeni bir sürece adım atılmasını gerekli kılmaktadır. Burada bir veya birkaç ülke olarak belirtilen durumun bir de global seyri vardır ki, olası bir olağanüstü durumun global düzeydeki etkileri elbette ki yerel düzeydekinden daha farklı olacaktır. 2019 yılında ilk defa Çin’de görülen, ardından etkisini artırarak 2020 yılının Mart ayında Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) pandemi ilan edilmesine yol açan Covid-19 virüsü global türden felaketi örneklendirmektedir. (Üstün & Özçiftçi, 2020: 143-145). 28.10.2021 verilerine göre hastalığın toplam vaka sayısı tüm dünyada 245 milyon, toplam ölüm sayısı ise 4,97 milyona dayanmıştır. Türkiye’de ise bugüne değin toplam vaka 7,94 milyon, toplam ölüm sayısı 69.769 kişi olarak tespit edilmiştir (Our World in Data, 2021). Ölüm ve vaka sayısıyla birlikte öncelikle sağlık alanını etkileyen Covid-19 salgını, beraberinde toplumsal yaşamın aksamasına da sebebiyet vermiştir.

Vaka ve ölüm sayıları her geçen gün artan Covid-19’a karşı alınan önlemlerle birlikte hastalık yalnızca bireysel sonuçlar doğurmadığı, kamusal alanda da önüne geçilmez sonuçlar ortaya çıkardığı gözlemlenmektedir. Bilhassa ülkelerin karantina önlemleri ve hastalıkla mücadelelerinde işsizlik, işletmelerin iflası ve ekonomik krizler gibi toplumsal sonuçların ortaya çıktığı, özellikle ekonomik sonuçların bireyler arası eşitsizliği gözler önüne serdiği aşikârdır. Bununla beraber ekonomisi bozulan bir toplumun sosyal/toplumsal alanda da büyük sorunlar yaşayacağı kaçınılmazdır. Afacan ve Avcı (2020) Covid-19’un toplumsal sonuçlarını şu şekilde sıralamışlardır: (Afacan & Avcı, 2020: 10)

- Covid-19’la birlikte toplumun esnaf kesimi ekonomik anlamda zarar görmüş, hatta birçoğu iflas etmiştir. Bu noktada esnafı kalkındırma adına sigorta benzeri tasarruf fonları kurulmalı, ekonomik düzene tekrar dirlik getirilmelidir.
- Covid-19 özellikle yaşlı nüfusu bağışıklık noktasında etkilediği için ölümlere yol açmış, bu nedenle bazı ülkelerin demografik yapısı değişmiştir. Bu

durum ülkelerin özellikle yaşlı nüfusu için yaşam boyu gelişim ve sağlık hizmetleri anlamında önlem alma gerekliliğini ortaya çıkarmıştır.

- Covid-19’la birlikte alınan karantina önlemleri bireylerin yaşam alanına yönelik sorunları ortaya çıkarmıştır. Özellikle aile bireyi sayısına bağlı olarak hane büyüklüğü gündeme gelmiştir.

- Covid-19’la birlikte eğitime birçok ülkede ara verilmiş, salgının devam etmesiyle online / uzaktan eğitime geçilmiştir. Yüz yüze eğitime alternatif olan online eğitim kimi çocukların eğitimlerini sürdürmelerini sağlarken, kimi çocuklar içinse eğitimi bir sorun haline getirmiştir.

- Bulaşıcı bir hastalık olan Covid-19’a yönelik alınan en önemli tedbirlerden biri sosyal mesafenin korunmasıdır. Sosyal mesafenin korunması anlayışı bireylerin zaman içerisinde birbirlerine ve topluma karşı yabancılaşmasına da neden olabilmektedir. Bu husus sosyologlar tarafından halen tartışılmaktadır.

Covid-19’un toplumlarda yarattığı sonuçlar elbette ki yukarıda bahsedilenlerle sınırlı değildir. Covid-19’la birlikte bir hastalığın toplum yaşamını ne şekilde etkileyebileceği ve değiştirebileceği gözlemlenmiştir. Bu gözlemler onun sadece olumsuz yönlerine yoğunlaşmamakta, kuramcı Byung Chul Han’ın da belirttiği “yorgunluk toplumu” teorisinin pandemi döneminde kendini gösterdiğini de kanıtlamaktadır. Tüm dünyada kapitalist sistemin daima ilerleyen çarkı toplumları yorgun kılmış, Covid-19’da bu yorgunluğu bariz ortaya çıkarmıştır. Han, nasıl ki bahsedilen teorisinde “*tehlikeler bugün düşmanın olumsuzluğundan değil, aşırı performans, aşırı üretim ve aşırı iletişim olarak ifade edilen pozitifliğin fazlalığından kaynaklanıyor*” diyorsa, onun bahsettiği şekilde pandemi öncesinde tıkr tıkr işleyen kapital sistem; aşırı iletişim, hareketli yaşam, alma-satma ve tekrar alma döngüsü, pandemiyle birlikte durduğunda insanlar yaşadıkları dünyaya karşı bir anlık sorgulama ihtiyacı bulmuşlar ve bu akışı eleştirmeye başlamışlardır (Han, 2015; akt. Karakaş, 2020: 552). Biz bu çalışmada, bu akış içerisinde eğitimin rolünü eleştireceğiz. Bu eleştirinin kapsamında Türkiye olacak ve Türkiye’nin, gelişmekte olan bir ülke olarak Covid-19 sürecinde eğitim yoksulluğuyla nasıl başa çıkıp çıkamadığı eleştirinin odağında mesele olarak ele alınacaktır.

Covid-19 salgınının eğitimle ilişkisi, eğitim sürecinde bir dönüşüm yaşatmasıyla ilgilidir. Covid-19 salgınıyla beraber birçok ülkede öncelikle eğitime ara verilmiş, ardından salgına yönelik araştırmalar hastalığın pandemi olduğunu ve toplum sağlığına yönelik büyük bir risk taşıdığına anlaşılmışla eğitime verilen ara uzatılmıştır. Salgınla birlikte birçok ülkede uzaktan eğitime geçilmiştir. Uzaktan eğitim; tablet, bilgisayar vb. akıllı cihazlar üzerinden yönetilebilen bir eğitim türüdür. Bu eğitimin en önemli özelliği, öğrencinin istediği yer ve zamanda (günlük ders programı harici kaydedilen eğitim yayınları için) eğitime dâhil olabilmesidir (Yurdakul, 2005: 8). Bu eğitim türü elbette her ülkede yaygın değildir. Bununla birlikte uzaktan eğitime katılım bir akıllı cihaza sahip olma, internet ağının olması vb. imkânların da olmasını gerektirir. Bu nedenle Covid-19 salgını sürecinde her ülkede, her bireyin uzaktan eğitim aldığını söylemek de mümkün olmamaktadır. Bu bilgiler göz önüne alındığında salgının yalnızca sağlık ve sosyal yaşamı etkilemediği, aynı zamanda eğitimi de oldukça etkilediği söylenebilir (WHO, 2020).

Baysal ve Ocak, Covid-19 salgını sonrasında yalnızca eğitim aksaklıkları olmadığını, aynı zamanda “okul” kavramındaki paradigmanın da değişime uğradığını belirtmişlerdir. 2020-2021 döneminde Afyonkarahisar ilinde çalışan, farklı kollarda görev alan 42 öğretmenin görüşlerini alarak yaptıkları çalışmada öğretmenlere okulun anlamlandırılmasıyla ilişkilendirilmiş sorular yöneltilmiştir. Araştırma sonucunda öğretmenlerin okula ilişkin bakış açılarının değiştiği gözlemlenmiştir. Birçok öğretmen okula artık bir “yer” olarak değil, eğitimin verilebileceği herhangi bir ortam olarak bakmakta, okulların örgün eğitimden hibrit

eğitime geçebileceğini düşünmektedir. Aynı Şekilde ğretmenlerin de anlamı değişmiştir. Katılımcılar, ğretmenlerin yalnızca öğretme misyonu olmamasını, aynı zamanda toplumsal deđiŐimlere adapte olan ve öğrencileri bu deđiŐimlere hazırlayabilecek gte olan kiŐilerden seçilmesi gerektiğini düŐünmektedirler. Öğretmenler zamana ayak uydurmalı, özellikle dijital dünyadaki geliŐmeleri takip etmelidirler. Pandemi döneminde bir “korku toplumu” oluŐmamasında öğretmenlere büyük görev düŐmektedir. Hemen hemen bütün katılımcılar, öğretmenler ile ebeveynlerin işbirliği yaparak bu süreci yönetmeleri gerektiğine inanmaktadırlar (Baysal & Ocak, 2020).

1.4.Covid-19 Sürecinde Türkiye’de Eğitim Yoksulluğu

Küreselleşme sürecinin vaat ettiği yeni dünya düzeni, dünya üzerindeki tüm ülkelerin benzer sosyal, ekonomik, siyasi, kültürel vb. Şartlarda yaŐayacađını, dünyadaki her ülkenin belli bir refah standardı olacağı fikrini ileri sürmüŐtür. Uygulama noktasına bakıldığındaysa bu söylem gerçekleşmemiş, küreselleşme yalnızca gelişmiş ülkelerin ekonomik ve sosyal anlamda güçlenmesine katkıda bulunurken, diğer ülkelerin ise açık bir sermaye pazarı haline gelmesine neden olmuştur. Bu bahsedilen elbette ki küreselleŐmenin ekonomik sonucudur. Türkiye açısından bakıldığında, gelişmekte olan Türkiye’nin küreselleŐmeyle birlikte birçok sorun yaşadığı, istenen refah düzeyine henüz erişemediği görülmektedir. Covid-19 küreselleŐmenin ülkeler arasındaki refah farklılıklarını ortaya çıkarmada önemli bir olay olarak değerlendirilebilir. Covid-19’la birlikte hastalıktan korunmak adına alınan önlemler – başta karantina önlemleri- halkın iŐlerinden uzaklaşmasına, bir süreliğine ev içi yaşama geçmesine ve maddi olarak yıpranmasına sebep olmuştur. Ekonomik yoksullukla birlikte birçok sosyal problem de beraberinde gelmiştir. Bu sosyal problemlerin başında da eğitim gelmektedir. Pandemi, küreselleŐen dünyada gelişmekte olan ülkelerin halen eğitimde geri kaldığını, eğitim sürecini yönetemediğini tüm dünyaya göstermiştir (Aktaş vd. 2020: 2).

Covid-19 salgınıyla birlikte Türkiye’de eğitim alanındaki yoksulluk artmıŐ, eğitim materyallerine eriŐimin zorluğundan uzaktan eğitime adapte olma süreçlerinde yaşanan zorluklara kadar birçok olumsuz durum Türkiye’nin eğitimdeki potansiyelini geriye çekmiŐtir. Eğitim Reformu GiriŐimi (ERG)’nin 2019 senesinde hazırladığı rapora göre, Türkiye’de pandemi öncesinde okul öncesinde net okullaŐmanın en fazla olduğu Őehirler % 93,5 ile Burdur iken % 90,9 oranla Kocaeli ikinci sırada yer almıştır. OkullaŐma oranının en düşük olduğu Őehirler ise %51,3 Şanlıurfa ve % 55,4 İstanbul olmuştur. İlkokul kademesinde kızlarda %92,1 oranında net okullaŐma olurken, erkeklerde ise bu oran %91,8 olarak hesaplanmıŐtır. İlk ve ortaöğretimde ise kız çocukların okullaŐma yüzdesi %93,6 iken, erkek çocukların %92,9 olarak tespit edilmiştir. İlk ve ortaöğretimde okullaŐmanın en çok olduğu Őehir %96,6 ile Ardahan olurken, en düşük olduğu Őehi ise GümüŐhane (%70,4)’dir. Pandemiyle birlikte uzaktan eğitime erişim ve katılma oranları, uzaktan eğitime geçiş öncesi eğitimini bırakan kesim de göz önüne alındığında bu tablonun değiştiği görülmüştür. (Balcı, 2020: 76).

Covid-19 salgını sonrasında yapılan araştırmalar Türkiye’de eğitim süreçlerinin oldukça aksadığını, eğitime ara verilen süre ile okulların uzaktan eğitime adapte olması arasında geçen srenin birçok ocuk ve genç için eğitimden uzaklaŐmaya sebebiyet verdiğini göstermektedir. İlkokul ve ortaokulda çeşitli sebeplerle uzaktan eğitime adapte olamayan çocukların hem öğrenim kayıpları, hem de zaman kayıpları bulunmaktadır. Üniversitelerde de benzer bir durum söz konusudur; fakat burada yaŐı daha büyük öğrenciler söz konusu olduğu için birçok öğrencinin okuldan uzaklaŐarak iş yaŐamına yöneldiği düşünülmektedir. Dolayısıyla tam olarak bir sayı vermek mümkün olmasa da öğrencilerin bu dönemde eğitimden uzaklaŐtıkları aŐıkrdır (Balcı, 2020: 79).

1.5.Covid-19 Sürecinde Türkiye'de Eğitim Alanında Yoksulluğu Engellemeye Yönelik İzlenen Strateji ve Yöntemler

Devletin Covid-19 sürecinde eğitim yoksulluğuyla bir mücadele içerisine girmesi, kamusal alanda eğitimin ne denli önemli olduğunu göstermektedir. Eğitim denildiğinde doğrudan bireysel gelişim akla gelse de bu bir insanın eğitimiyle ilgilidir. Kitleler halinde eğitim, toplumsal eğitimi diğer bir deyişle eğitilmiş toplum yaratmayı sağlayarak devletin nihai amaçlarına da hizmet etmektedir. Devletin eğitimle yakından ilgilenmesinin iki önemli sebebi bulunmaktadır. Bunlardan ilki eğitimin devletin kalkınmasına, beşeri sermaye gücü üzerinden ekonomik büyümesine ve gelişmesine olanak vermesi, ikincisi ise eğitimsiz bir toplumun yaratacağı sorunlarla baş etmenin zorluğudur. Birinci madde doğrudan eğitimin toplumsal faydaları ve devlete katkılarıyla ilgilidir. Eğitilmiş insan sayısı arttıkça beşeri sermaye daha fazla nitelik kazanmakta, bu nitelikli beşeri sermaye üzerinden devlet ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda giderek büyümekte ve gelişmektedir. Ancak tam tersi şekilde eğitimsiz insan sayısının arttığı düşünüldüğünde ise devletin suç, yoksulluk vb. birçok sorunla uğraşma durumu da artacak, eğitimin göz ardı edilmesi uzun vadeli sorunlara yol açacaktır (Atmaca, 2019: 54-60). Dolayısıyla devlet aslında temel sorumluluklarından biri olan vatandaşlara eğitim hizmeti sunumunu Covid-19 sürecinde de önemsemiş ve bu alandaki sorunlarla etkili bir mücadele programı oluşturmaya çalışmıştır.

Covid-19 sürecinde Türkiye'de eğitim alanında yoksulluğu önlemeye yönelik izlenen strateji ve yöntemler; *uzaktan eğitim ve eğitimin dijitalleşmesi, engelli vatandaşların eğitimi, kırsal bölgelerde eğitim sorununa odaklanma, yerel yönetimlerin çalışmaları, sivil toplum kuruluşlarının çalışmaları* başlıklarında ele alınmış ve incelenmiştir.

1.5.1.Uzaktan Eğitim ve Eğitimin Dijitalleşmesi

Tüm dünyada Covid-19 kaynaklı pandemi sebebiyle alınan karantina önlemleri, çocuk ve gençlerin yüz yüze eğitimde karşılaşılabilecekleri riskler sebebiyle okulları da kapsamış, okullar birçok ülkede ve Türkiye'de uzaktan eğitime geçmiştir. Covid-19'un pandemi ilan edilmesinden 3 gün sonra 14 Mart 2020'de Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yapılan açıklamayla eğitime birkaç hafta ara verilmiş, fakat artan vaka sayıları sebebiyle süreç daha sonra uzaktan eğitime çevrilmiştir. Uzaktan eğitim, Türk eğitim sisteminin aşına olmadığı bir eğitim türü değildir. Özellikle lisans, yüksek lisans ve doktora uzaktan eğitim hizmeti verilmekte, fiziksel olarak yürütülen tüm süreçler uzaktan da yürütülebilmektedir; fakat uzaktan eğitimin toplu olarak verilmesi durumuyla ilk kez karşılaşılmış, bu durum belli sıkıntılar yaratmıştır. Bu sıkıntıların başında uzaktan eğitimin tamamen dijital süreçleri içermesi, özellikle çocukların teknolojiye yeterince aşına olmamalarından kaynaklı olarak uzaktan eğitimi yürütmede zorlanmaları gelmektedir. Birçok çocuk bu zorluğu ebeveyn yardımıyla aşarken, özellikle doğuda birçok ailenin de teknolojiye ilgisiz olması ve teknolojik cihazları kullanamaması, çocukların eğitim almasını engellemiştir. Bunun yanı sıra çok daha büyük bir problem ailelerin teknolojik cihazlara sahip olmayışı, çocukların maddi yetersizlik sebebiyle uzaktan eğitim alamamalarıdır. Bu durum birçok çocuğun okuldan uzaklaşmasına sebep olurken, birçok çocuk ise bu süreçte çocuk işçiliğine yönelmiş ve tamamen eğitimine son vermiştir.

Pandeminin oluşturacağı eğitim yoksulluğuyla mücadelede atılan ilk önemli adım eğitimin uzaktan yönetilmesi, bir nevi dijitalleştirilmesi olmuştur. 2020 yılının Mart ayının 23'ünde Eğitim Bilişim Ağı (EBA) ve Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu (TRT)'nin belirtilen yayın ve organları üzerinden eğitim yayını verileceği duyurulmuştur ve yine aynı tarihte TRT yayınlarına başlamıştır. Eğitim Bilişim Ağı (EBA) olarak adlandırılan bu yayınlar her sınıfta ve her dersten katılıma açıktır. Öğrencilerin EBA üzerinden dersleri takip etmeleri,

video izlemeleri ve soru çözebilmeleri sağlanmış, böylece ilk ve ortaöğretimde olağanüstü durumlara adapte olabilecek şekilde eğitim süreci yönetilmeye başlanmıştır.

Uzaktan eğitim yalnızca ilk ve ortaöğretim seviyelerinde gerçekleşmemiş, 11 Mart 2020'den sonra birçok üniversite peş peşe eğitime ara verdiğine yönelik açıklamalarda bulunmuştur. Bu açıklamalar çerçevesinde UZEM (Uzaktan Eğitim Araştırma ve Uygulama Merkezi) bünyesinde bulunan üniversiteler bir süre dersleri uzaktan eğitim üzerinden yönetmişler, ardından YÖK'ün tüm üniversitelerde bu sisteme geçiş karar vermesiyle birlikte bütün üniversiteler dijital platformları üzerinden uzaktan eğitim sistemine geçmişlerdir.

Türkiye'de eğitimin uzaktan yönetilmesi, tüm çocuk ve gençlerin örgün eğitim aksaklıklarını telafi edebilmesi adına önemli bir girişim olmuştur. EBA'nın açılması, üniversitelerin online eğitime geçmesi gibi çalışmaların haricinde birçok sivil toplum kuruluşu ve yerel yönetim de uzaktan eğitim sürecine katkıda bulunabilecek çalışmalar yapmış, Türkiye'de ilk olarak uygulanan toplu halde uzaktan eğitime geçiş sürecinde adaptasyona yönelik kararlar almışlardır. Yerel yönetimler uzaktan eğitim materyalleri olmayan öğrencilere bunları temin etme (tablet dağıtım kampanyası gibi), sivil toplum kuruluşları ise toplumdaki anne, baba ve gençleri uzaktan eğitimde nelerin beklediğine yönelik bilgilendirici çalışmalar yapmada önemli çalışmalar yapmışlardır.

1.5.2.Engelli Vatandaşların Eğitimi

Covid-19 sürecinde çocuk ve gençlerin eğitimi kadar diğer vatandaşların da aldığı eğitimlerin sekteye uğraması toplumda bir eğitim yoksullaşması sürecine sahne olurken, Türkiye'de bu durumun yaratacağı olumsuz atmosfer göz önüne alınarak da çeşitli stratejiler geliştirilmiştir. Bunların başında YÖK 07.05.2020 tarihli, "Küçük değişiklikler büyük anlam ifade eder" mottosuyla üniversitelere ilettiği karar bulunmaktadır. YÖK bu kararda engelli öğrencileri göz önüne alarak eğitimin onlara entegre şekilde yürütülmesi yönünde yardımcı olunması, bu nedenle içeriklerin alt yazılı ve anlaşılabilir şekilde olması gerektiğini, ders içeriğinin önceden öğrencilere gönderilmesini, öğretim elemanlarının bu konuda öğrencilere yardımcı olabilecek her türlü çalışmada bulunması gerektiğini belirtmiştir. Bu karar olağanüstü durumlarda eğitimde tüm vatandaşların ayırt edilmemesi ve hepsine uygun bir entegrasyon sistemi geliştirilmesi adına oldukça önemlidir (Eken vd. 2020: 119).

Türkiye Engelliler Konfederasyonu, Covid-19 salgını sürecinde engellilerin diğer vatandaşlara göre zorunlu izolasyonu daha ağır yaşadığını düşünerek engelli vatandaşların eğitimi adına çeşitli yayınlar yapmış, bu yayınlarda engelli vatandaşların eğitim sürecine nasıl dâhil olacağına yönelik yönlendirici bilgiler yer almıştır. Bununla birlikte Türkiye'de engelli vatandaşların sözcülüğünü de yapan vakıf, bu vatandaşların eğitim alanındaki gereksinimlerinin acil şekilde duyurulmasını sağlayarak oluşacak eğitim yoksulluğunun engellenebilmesinde de aktif rol oynamıştır (Türkiye Engelliler Konfederasyonu, 2021).

1.5.3.Kırsal Bölgelerde Eğitim Sorununa Odaklanma

Türkiye'de kırsal bölgeler ile kentsel bölgeler arasındaki eğitim olanakları birbirinden farklıdır. Kentlerde nüfus sayısına bakıldığında sağlık, yol, hizmet gibi birçok konulara yatırım yapıldığı gibi eğitim konusunda da yatırımlar bir hayli fazladır; fakat kırsal bölgelerde gerek nüfus azlığı, gerekse yerel yönetim sorunları sebebiyle eğitime gereken önemin verilmediği aşikârdır. Türkiye'de 1950'li yıllardan itibaren –karayolu ağının da genişlemesiyle birlikte- kırdan kente göç hareketleri hızlanmıştır. Böylece köylerde yaşayan, çeşitli olanaklara sahip olmayan, özellikle de iş olanakları sebebiyle kente göçen nüfus bir hayli artmıştır (Yılmaz, 2009: 222). Bu durumda kırsalda kalan insanlar için birçok kamusal

hizmetten faydalanma durumu olumsuz etkilendiği gibi, eğitim olanakları da süreçten olumsuz etkilenmiştir.

Mart 2020 itibariyle yaşamımıza giren Covid-19'la birlikte eğitim alanında kırsal bölgedeki eğitim sorunları gündeme gelmiş, devlet bu bölgelerdeki sorunlara yönelik çözüm arayışlarına yönelmiştir. Aslında yukarıdaki paragrafta da ifade edildiği gibi, Türkiye'de kırsal bölgelerdeki eğitim sorunları Covid-19'la birlikte başlamamış, öncesinde 1950'lerden itibaren süre gelen eğitim sorunları daima olmuştur; fakat Covid-19 birçok sorunu gün yüzüne çıkardığı gibi, kırsal bölgelerdeki eğitim sorunlarını da gün yüzüne çıkarmıştır. Bu hususta özellikle sosyal medyanın payı da unutulmamalıdır. Günümüzde bilişim teknolojilerindeki gelişmeler ve sosyal medya kullanımının artması da kırsal bölgedeki halkın sesini duyurma konusunda önemli bir aracı görev üstlenmiştir.

Covid -19 sürecinde uzaktan eğitime geçilse dahi bu eğitim süreci de tüm Türkiye'de başarılı şekilde yürütülemedi, özellikle uzaktan eğitime katılım sürecinde çocukların tek başına teknolojik cihazları kullanamamaları, çocukların kendilerine ait alanlarının olmayışı, çocukların düzenli bir eğitim programında olmayışı, uzaktan eğitime adapte olamamaları ve en önemlisi sosyo-ekonomik durumlarından ötürü uzaktan eğitim için çeşitli teknolojik cihazlara sahip olmayışları önemli sorunlar oluşturmuştur (Derin Yoksulluk Ağı, 2020: 39-43).

Kuş ve arkadaşları yaptıkları çalışmada salgın boyunca kırsal kesimlerdeki eğitime ulaşmadaki sıkıntılara yönelik öğretmen ve ailelerin görüşlerini aldıkları bir araştırma yapmışlardır. Bu araştırma çerçevesinde Şanlıurfa'da , farklı kollarda görev alan 5 kadın , 2 erkek öğretmen ve 7 ebeveyn anne ile görüşme sağlamışlar; onlara uzaktan eğitime erişim ve olanaklar, ders materyallerine erişim, öğretim süreci, ölçme ve değerlendirme süreçleri hakkında çeşitli sorular yöneltmişlerdir. Bu çalışma sonucunda kırsal kesimdeki çocukların en büyük problemlerinin eğitim olanaklarına erişememe olduğu, özellikle Covid-19 döneminde online eğitim için tablet, bilgisayar vb. araçlara sahip olmadıkları, bu sebeple de eğitim imkanlarından yoksun kaldıkları bilgisine ulaşılmıştır. Bunun yanında ailelerin bilişim teknolojilerine karşı bilgilerinin olmaması sebebiyle tablet, bilgisayar vb. cihazlara sahip olan çocukların bir çoğunun bu cihazları kullanamadıkları için eğitimden geri kaldıkları, ailelerin sosyo-ekonomik durumlarının yetersiz olmasının eğitim sürecine katılımı etkilediği, öğretmenlerin uzaktan eğitim sürecinde öğrencileri takip edememelerinin, yaşanan aksaklıkların da derslere katılımı etkilediği, yine ölçme-değerlendirme sürecinde her öğrencinin aynı imkânlarla derslere katılamaması sebebiyle objektif bir ölçme-değerlendirme yapılamaması da eğitimdeki diğer sorunlar olarak kayıt altına alınmıştır (Kuş vd. 2021).

Köy Okulları Değişim Ağı'nın yapmış olduğu bir çalışmada pandemi döneminde köy okullarının ve köylerde yaşayan çocukların eğitim alanında yaşadıkları sıkıntılar ele alınmıştır. Türkiye'nin birçok köyüne gidilerek yapılan bu çalışmada sıkıntıların özellikle sosyal, psikolojik, maddi ve altyapısal durumdan kaynaklandığı yönünde rapor tutulmuştur. İlgili raporda çocuklar açısından köyde pandemi sürecinin olumsuz etkileri şu şekilde raporlanmıştır: (Köy Okulları Değişim Ağı, 2020: 16-29)

- *Çocuklar açısından köyde pandemi sürecinin zorlu yönleri:* Çocuklar açısından pandemi sürecinin zorlu yönlerinin başında eğitim alanındaki eksiklikler, maddi yetersizlikler, çocukların diğer arkadaşları ile görüşmemesi gibi hususların ilk sırada yer aldığı söylenebilir.

- *Çocukların eğitim alamaması:* Köylerde oturan ailelerin çoğunluğunda sabit internetin bulunmaması, evlerinde sabit internet olan ailelerin ise internet çekim problemi yaşaması, aynı zamanda kimi ailelerin sosyo-ekonomik durumundan ötürü evlerinde teknolojik cihazlar bulunsa da internete bağlanamamaları sebebiyle birçok

çocuk eğitim alamamıştır. Özellikle Bingöl, Adıyaman gibi güneydoğu bölgelerinde aileler olanakları olmadığı için çocukları uzaktan eğitimle buluşturamamışlardır. Bölgelerde Suriyeli ve Afgan öğrenciler ise dil sebebiyle uzaktan eğitimde dahi problem yaşamışlardır.

- *Çocukların düzenlerinin bozulması ve etkileri:* Kırsal kesimde olanakları sebebiyle yeterince kaliteli zaman geçiremeyen köy çocukları, pandemi şartlarında karantina sürecini yaşamışlar ve adeta eve hapsolmuşlardır. Bu durumda çocukların okulda bir arada zaman geçirdikleri arkadaşlarından uzak kalmaları düzenlerini bozduğu gibi, online eğitime de adapte olamadıkları görülmüştür.

- *Ebeveyn ilgisizliği ya da yetersizliği:* Kırsal kesimlerde ailelerin yeterince bilinçli olmaması, kendi işleriyle ilgilenmeleri, çocuklara yeterince vakit ayıramamaları da çocukların sıkıntılı bir süreç yaşamalarında etkili olmuştur.

Merkezi yönetim olan devlet, bilhassa kırsal bölgelerde, Türkiye'nin Güneydoğu ve Doğu bölgelerindeki eğitim sorunlarına odaklanarak, pandemi döneminde bu bölgelerdeki çocuk ve gençlerin eğitimlerini aksatmaması adına yerel yönetimleri görevlendirmiştir. Yerel yönetimlerin ve sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarıyla başta Şanlıurfa, Mardin, Hatay, Hakkâri ve daha birçok ilde uzaktan eğitime çeşitli sebeplerle erişemeyen çocuklar tespit edilmiş, bu çocukların eğitime katılmaları adına çalışmalar yapılmıştır. Tablet ve maddi yardımın yanı sıra, bilhassa sivil toplum örgütleri dijital platformlarda çocuklara yönelik ek eğitim çalışmaları yürütmüşler, bu bölgelere yardım götürülmesinde önemli aracı görevler üstlenmişlerdir. E-Devlet üzerinden başlatılan eğitim yardımları, UNICEF'in şartlı eğitim yardımı bu dönemde özellikle kırsal bölgelerdeki eğitim sürecini iyileştirici görev üstlenmiştir.

1.5.4.Yerel Yönetimlerin Çalışmaları

Yerel yönetimler vatandaşlara en yakın hizmeti sunan ve onların ihtiyaçlarının giderilmesiyle doğrudan ilgilenen yönetsel birimlerdir. Kendi içerisinde özerk olan yerel yönetimlerin toplumdaki sorunlarla ilgileniş sürecinde izledikleri şahsi politikalar bulunmaktadır. Bu politikalar çerçevesinde, Türkiye'deki kimi illerde kamu hizmetleri daha hızlı ve işlevsel şekilde ilerlerken, kimi illerde ise hizmet sunumunda aksaklıklar veya olumsuz durumlar yaşanabilmektedir. Dünya'da etki yaratan salgın boyunca yerel yönetimlerin uyguladıkları politikalar salgının kontrol altına alınmasında ve salgın sürecinde ortaya çıkan çeşitli problemlerle baş edebilmede önemli olmuştur. Özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan bir ülkede 81 ilin bulunması ve bu illerin çeşitli ilçe ve köylere ayrılması söz konusu olduğunda, yerel yönetimlerin çalışmalarının merkezin yükünü ne denli hafiflettiği de ortadadır.

Covid-19 salgınında belediyelerin fiziksel çevre ve toplumdaki insanlara yönelik çeşitli sosyal belediyeçilik uygulamalarıyla çalışmaları olmuştur. Salgının SARS-COV2 virüsü kaynaklı olmasından ötürü belediyeler öncelikle fiziksel olarak çevrenin korunması adına önlemler almış, Türkiye'deki hemen hemen tüm belediyelerin sokakların ve işlek yerlerin temizlenmesi konusunda daha titiz davrandığı görülmüştür. Bununla birlikte insanların karantina önlemleri kapsamında sokağa çıkamamaları sebebiyle çalışmamaları, bu durumun işsizlik ve diğer maddi sıkıntılara yol açması sebebiyle belediyeler çeşitli yardımlarda bulunmaya başlamışlardır. Örneğin; İstanbul'da Beşiktaş Belediyesi ulaşımdan, sosyal yardımlara kadar birçok alanda çalışmalar yaparak Covid-19 sürecinde toplum sağlığının korunması ve beraberinde insanların bu süreçte maddi manevi yıpranmaması adına çalışmışlardır. Özellikle okul çağındaki çocuk ve ergenlerin hastalığın oluşturduğu toplumsal atmosferden etkilenmemeleri adına önlemlerde onların da gözetilmesi söz konusu olmuştur (Etiler, 2020: 70-72)

Covid-19 salgını döneminde sosyal yönlü politikalar oldukça önemli hale gelmiştir. Salgın her ne kadar insan sağlığını etkilese de alınan önlemler insanların kamusal hayattan çekilmesine sebep olduğu için salgına dair merkezi yönetimin ve beraberinde yerel yönetimlerin sosyal politikalara yönelik kararları sürecin sağlıklı yönetilmesini sağlamıştır. Yerel yönetimler, pandemi sürecinde sosyal politikalarla eğitim alanında oluşan ve oluşabilecek sorunları önlemek adına birçok çalışma yapmışlardır. Yerel yönetimlerin bu çalışmaları başta çocuk ve gençlerin eğitimlerini sürdürebilmelerini sağlarken, bununla birlikte olağanüstü durumlarda oluşabilecek eğitim aksaklıklarıyla mücadelenin de ne şekilde yapılabildiğini göstermiştir.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi salgın döneminde okula devam edemeyen, eğitim materyallerine erişemeyen ve uzaktan eğitim sürecini yönetemeyen çocuk ve gençler için bir yardım kampanyası başlatmış, bu kampanya dâhilinde pandeminin yarattığı fırsat eşitsizliklerini ortadan kaldırmak amacıyla öğrencilere ücretsiz tablet dağıtmıştır. Uzaktan eğitime geçilmesiyle birlikte başlayan kampanyada toplam 40 bin adet tablet dağıtılmasına karar verilmiştir. Dağıtılan tabletler ayrıca internet sıkıntısı yaşanabileceği göz önüne alınarak yarısı Wi-fi sistemi, yarısı sim kart ile çalışan tabletlerdir. Proje diğer illere de örnek olmuş, İzmir ve Ankara gibi büyükşehir belediyelerinde de aynı proje farklı isimlerle geliştirilerek uygulanmıştır (İBB, 2021). İstanbul, Ankara, İzmir, Antalya, Bursa gibi belediyelerden doğudaki birçok belediyeye eğitim yardımı iletilmiş, pandemi sürecinde eğitimin aksamaması adına belediyeler dayanışma içerisine girmişlerdir.

Covid-19 salgınının günümüzdeki durumunda kademeli normalleşmeye geçilmiş ve okullar açılarak eğitime devam edilmeye başlanmıştır. Bu süreçte ailelerin pandemiden sosyal ve ekonomik olarak etkilendikleri de göz önüne alınarak, belediyeler tarafından çocuk ve gençlere eğitim yardımları yapılmaktadır. İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Ankara ve İzmir Belediyelerinde örgün şekilde eğitime devam eden ve maddi durumu elverişsiz olan çocuklara gerek kırtasiye yardımı, gerekse maddi eğitim yardımı yapılmaktadır. Velilerin başvurusuyla birlikte yapılan bu yardımlar çocukların hem kırtasiye ihtiyaçlarını karşılamakta, hem de çocuklar arasındaki pandemi kaynaklı ekonomik eşitsizliğin eğitime yansımalarını önleme amacı taşımaktadır.

Şehit çocukları, yetim, öksüz ve engelli çocuklar eğitim yoksulluğunu en fazla yaşayan grup arasındadır. Bu çocuklar bilhassa yaşadıkları özel durum kaynaklı yaşlılarıyla aynı eğitimi alamamakta, gerek maddi yoksunluk gerekse özel durumlarının getirdiği çeşitli yetersizlikler çocukların doğru ve yeterli eğitim almalarını engellemektedir. Yerel yönetimlerin bu özel çocuklar için yapacakları projeler çocukların yaşlılarıyla fırsat eşitliği içerisinde eğitim almalarını sağlarken, bahsedilen özel durumların da eğitim adına büyük bir engel olmadığını da gösterecektir. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Eylül 2021 itibarıyla “Sen Oku Diye” adlı bir projeye başlamış, projeye İstanbul sınırları içinde yaşayan şehit çocukları, yetim, öksüz ve engelli öğrencilere her öğrenciye bir yıl içerisinde tek seferlik olarak 300 TL maddi yardım yapmayı kararlaştırmıştır (İBB, 2021).

1.5.5.Sivil Toplum Kuruluşlarının Çalışmaları

Demokratik ülkelerde devletin vatandaşlara sunduğu imkânların dışında, gönüllü bireylerin bir araya gelerek oluşturdukları sosyal yapılardan biri olan *sivil toplum kuruluşları* (STK) birçok sosyal problemin aşılması, toplumun her kesiminin eğitim, sağlık, kültür ve daha birçok konuda eşit muamele görmesi ve fırsat eşitliği yakalaması adına oluşturulan önemli kuruluşlardır. Dernekler, vakıflar, gönüllü halk faaliyeti organizasyonları, sendikalar ve benzeri daha birçok yapılanma aynı amaç uğruna bir araya gelen insanlardan oluşmakta ve bu insanların temel gayesi belirlenen amacın gerçekleştirilmesi olmaktadır. Sivil toplum kuruluşları birey ile devlet arasında, devletin de yetersiz kaldığı noktalarda toplumda hak

arayan, bireyi ve hakkını savunan kuruluşlardır. Bu nedenle sivil toplum kuruluşlarının sayısı arttıkça toplumsal birlik ve dayanışma ruhu da artacaktır.

Sivil toplum kuruluşlarının hepsi farklı sorunlarla ilgilenmektedir; fakat hepsinin ortak gayesi toplumdaki yardıma muhtaç, işsiz, hasta, engelli veya diğer zor durumda olan bireylere yardım etmek, bu bireyleri zor durumdan kurtarmak, toplumda bu anlamda bir dayanışma ruhu oluşturmaktır. Devletin de destekçisi olan bu kurumlar belirtilen sosyal grupların kendi ayakları üzerinde durmasını sağlamayı hedeflemekte, uyguladığı sosyal katılım programlarıyla toplumda özellikle maddi durumun yaratabileceği ayrışmayı önlemek gayesiyle çalışmaktadırlar. Yerel yönetimlerin de yardımcıları olan sivil toplum örgütleri, topladıkları nakdi yardımları ihtiyacı olan bireylere ve ailelere ulaştırarak yerel yönetimlerin de yükünü azaltmaktadırlar. Hatta sivil toplum kuruluşlarının bu konuda yerel yönetimlerden daha başarılı olduğunu da söylemek mümkündür. Zira yerel yönetimlerin buldukları bölgede sosyal hayattan siyasete, kültürden daha birçok meseleye kadar uğraş alanları bir hayli fazlayken, sivil toplum örgütleri ise yalnızca sosyal meselelere yoğunlaşmakta, bu nedenle ihtiyacı olan kişilere daha kısa sürede ulaşabilmektedirler. Devletin halka uygulayacağı yardımları duyurmada da aracı olan sivil toplum örgütleri bilhassa sağlık problemleri olan hastalara, bakıma muhtaç yaşlılara ve eğitim alma sıkıntısı olan çocuk ve gençlere yönelik politikaların duyurulmasında ve uygulanmasında aracılık rolü üstlenerek süreci hızlandırmakta ve politikaların da etkinliğini artırmaktadırlar.

Covid-19 sürecinde Türkiye'deki eğitim yoksulluğuna yönelik alınan önlemler ve çalışmalar kapsamında sivil toplum örgütlerinin çalışmaları bir hayli fazladır. Sivil toplum örgütleri gerek yazılı yayınlar, gerek sosyal medya çağrıları gerekse sahada yürüttükleri proje ve işbirlikleriyle bu dönemde eğitimden uzak kalan çocuk ve gençlerin tekrar eğitim alması, uzaktan eğitimin doğru şekilde yürütülmesi ve karantina sürecinde evde verimli eğitim alınması konusunda yayınlar yapmışlar, eğitim yoksulluğuyla mücadele etmeye çalışmışlardır. Çalışmamızın bu bölümünde bilhassa AÇEV, ÇEKÜL, TEGV Koruncuk ve Yuva Derneği'nin çalışmalarından bahsedilecektir.

AÇEV (Anne Çocuk Eğitim Vakfı) erken yaştaki çocukların eğitimiyle ilgilenen bir sivil toplum kuruluşudur. 28 senedir çalışmalar yapan kuruluş, Covid-19 sürecinde de erken yaştaki çocukların uzaktan eğitim alabilmeleri, eğitimlerini aksatmamaları, doğru şekilde yönlendirilebilmeleri adına çalışmalar yapmıştır. AÇEV'in bu anlamda yaptığı çalışmalar ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan ilki medyadaki yazılı yayınlar aracılığıyla aileleri bilinçlendirme çalışması, ikincisi ise doğrudan projeler üzerinden etkinlik alanı daha geniş olan sosyal çalışmalardır. AÇEV bir sivil toplum örgütü olarak pandemi döneminde eğitimin sürdürülmesi yönünde yayınlarına devam etmiş, özellikle annelere yönelik bilinçlendirici yazılı yayınlar üzerinden aileleri yönlendirme gayesinde olmuştur. Bu süreçte Instagram gibi sosyal platformlar üzerinden uzmanlarla söyleşiler gerçekleştirilmiş, pandemi döneminde eğitimin ne şekilde sürdürülmesi gerektiği, çocukların eğitime ara vermeden evde yapabileceği faaliyetler üzerine uzman görüşleri alınarak ailelerle paylaşılmıştır. Aynı şekilde Youtube sosyal medya platformu üzerinden ünlü anne ve babalarla söyleşiler gerçekleştirilmiş, erken yaşta çocukların eğitiminde toplumun her kesiminin ne şekilde yol izlediği ve izlemesi gerektiği konusunda eğitici yayınlar yapılmıştır (AÇEV, 2021a). AÇEV'in yazılı ve görsel medyadaki çalışmalarının yanı sıra ürettiği sosyal projeler, uygulama alanında daha çok etkili olmuştur. Bu konuda özellikle GAP İdaresi Başkanlığına eşlik eden UNICEF salgının devam ettiği süre içerisinde ebeveynlere yardımcı olmak amacıyla yaptıkları "Çocuk yaşta, erken ve zorla evliliklerin önlenmesi programı" ve "dijital eğitim programı" örnek verilebilir:

- *Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evliliklerin Önlenmesi Programı*: Özel olarak AÇEV tarafından geliştirilen bu programla birlikte aynı anda 300 katılımcı AÇEV'in atölyelerine katılabilmekte, söyleşilerde ve eğitimlerde yer alabilmektedir. Bu eğitimin temel amacı çocukların erken yaşta ve zorla evlendirilmesinin yanlış olduğunu tüm topluma aktarmak, özellikle pandemi döneminde eğitimden uzak kalan çocukların uğrayabilecekleri bu şiddete karşı tüm ailelerde bir bilinç oluşturmaktır (AÇEV, 2021b).

- *Dijital Eğitim Programı*: Çocukların pandemi döneminde eğitim almalarının gerekliliği fikri üzerinden geliştirilen bu proje çevrimiçi veya kayıt yayınlarla ailelere eğitimin önemi, pandemi döneminde çocukların nasıl eğitim alacaklarına yönelik ipuçları ve daha birçok bilgiyi vererek bir bilinçlendirme çalışması olarak sürdürülmüştür (AÇEV, 2021c).

Türkiye'de eğitim alanında çalışan önemli sivil toplum kuruluşlarından biri de ÇEKÜL (Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı)'dür. İlgili vakıf doğrudan eğitimle ilgilenmese de eğitimi kapsayan bir konu olan çevre ve kültürlerle ilgili çalışmakta, bu nedenle aslında eğitimi de konu alanına dâhil etmektedir. Covid-19 sürecinde vakfın çalışmaları çocuk ve gençlerin çevre bilincini koruyacak yayınlar yapmak, onların okuldan uzak kaldıkları dönemde bu bilinçten uzaklaşmasını önlemek ve yüz yüze gerçekleşmeyen eğitim kaynaklı oluşabilecek zararları en aza indirme yönünde yoğunlaşmıştır. Vakfın bu dönemde yaptığı iki önemli çalışma vardır:

- *ÇEKÜL Akademi*: UNESCO'nun çalışmaları örnek alınarak yapılan bu akademi ülkemizdeki değerlere ilişkin önemli toplantılar gerçekleştirmekte, gençlerin bu toplantılarla bilinçlenmesi amaçlanmaktadır (ÇEKÜL, 2021a).

- *ÇEKÜL Çarşamba Kent Toplantıları*: ÇEKÜL evinde gerçekleştirilen bu toplantılar pandemi döneminde çevrimiçi olarak sürdürülmüş ve bu toplantılarda Türkiye'deki önemli kentler üzerine konuşmalar gerçekleşmiştir. Özellikle gençler bu toplantılara yönlendirilmiş, onların çevre ve kültür bilinci kazanması amaçlanmıştır (ÇEKÜL, 2021b).

1979 senesinde çocuklar için köyler inşa etmeyi ve bu köyleri yaşatmayı görev edinen gönüllü insanlar tarafından oluşturulan Koruncuk Vakfı (Türkiye Korunmaya Muhtaç Çocuklar Vakfı); ihtiyaç sahibi çocukların sağlıklı, yaşanabilir bir dünyada yetişmeleri ve doğru şekilde eğitim almaları adına çalışan önemli vakıflar arasındadır. Bu vakıf pandemi döneminde de kurmuş olduğu Koruncuk köylerde faaliyetlere devam etmiş, çocukların her türlü eğitim desteğini karşılamıştır. Ayrıca yerel yönetimlerle de işbirliği yapan vakıf pandemi döneminin olumsuz koşullarını göz önüne alarak başvurularını açık tutmuş, eğitim alamayan ve aile desteği göremeyen çocukların Koruncuk köylerine yerleşmeleri konusunda çalışmalarını da hızlandırmıştır (Koruncuk, 2021).

Türkiye'de eğitim alanındaki en önemli sivil toplum kuruluşlarının başında TEGV (Türk Eğitim Gönüllüleri Vakfı) gelmektedir. Vakıf, yıllardır başarılı ancak maddi yetersizliklerden dolayı okuyamayan, doğru şekilde eğitim alamayan çocuk ve gençlerin eğitim almalarını sağlamış, aynı zamanda geliştirdiği projelerle eğitime yön vermiştir. Covid-19'un ülkemizde yarattığı eğitim aksaklıklarını, özellikle Doğu bölgelerinde ailelerin gerek teknolojiye aşina olmamaları gerekse maddi yetersizlik yaşamaları sebebiyle çocuklarını uzaktan eğitimle dahi buluşturamamasını düşünen vakıf, bu süreçte projelerine hız vermiştir. Pandemi sürecinde TEGV'in yapmış olduğu projeler şu şekilde sıralanabilir:

- *Yeni Dünya Kampanyası*: Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı (TEGV) ve Eski Arçelikliler Derneği'nin (EAD) yüz yüze eğitim alabiliyorken uzaktan eğitime dahil olmada sıkıntı yaşayan öğrenciler için başlattığı bu kampanya, Türkiye'de maddi

durumundan ötürü uzaktan eğitime katılamayan ve bu sebeple eğitimi aksayan çocukları hedef kitesi olarak görmekte, bu çocukların nitelikli bir eğitime kavuşabilmesi adına yürütülmektedir. Kampanya kapsamında alınan bağışlarla 350 tablet bilgisayar, Van ilinin Gevaş ilçesine bağlı 5 , Erciş ilçesine bağlı 1 köy okulunda, Şırnak ilinin Cizre ilçesine bağlı 1 okulunda ve Şanlıurfa ilçesine bağlı 4 köy okulunun ilköğretim basamağında eğitim alan öğrencilere dağıtılmıştır (TEGV, 2021a).

- *Y.O.D.A. (Youth Online Design Academy):* Bank Of America'nın katkılarıyla 18-25 yaş arası gençleri pandemi döneminde küresel sorunlar üzerine düşünmeye itecek bir proje geliştirilmiş, bu projeye özellikle gençlerin bu dönemde dünyayı sorgulamaları istenerek çalışılmıştır (TEGV, 2021b).

- *Düşler Atölyesi:* TEGV'in çevrimiçi yürüttüğü bir proje olan Düşler Atölyesi, pandemi döneminde çocukların sanattan uzak kalmaması adına geliştirilmiştir. Bu projeye birlikte gönüllü eğitmenler aracılığıyla çevrimiçi olarak çeşitli etkinlikler yapılmakta, izleyen çocukların da interaktif katılımıyla proje amacına ulaşmaktadır (TEGV, 2021c).

2010 yılında dünyayı değiştirmek, çocuklara daha sürdürülebilir bir dünya bırakmak, doğru bir eğitimle başarılı bir nesil ortaya çıkarmak adına kurulan Yuva Derneği, Türkiye'de eğitim alanında çalışan önemli derneklerden biridir. Dernek pandemi döneminde hem yazılı yayınlarına hem de sosyal projelerine ağırlık vermiştir. Bu dönemde "Sosyal Katılım İçin İşbirliği" projesiyle pandemide yoksullukla mücadele etmeyi, özellikle eğitimden uzak kalan çocukları tekrar eğitime yönlendirmeyi amaçlamışlardır (Yuva Derneği, 2021).

SONUÇ

Türkiye'de Covid-19 salgını sürecinde yalnızca sağlık alanındaki sorunlarla değil; sosyal alandaki birçok sorunla da mücadele edilmiş, bu sorunların aşılması noktasında politikalar yürütülmüş ve belli stratejiler izlenmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti, özellikle gelişmekte olan bir ülke olarak eğitim yoksulluğunun aşılması, pandeminin eğitimin geleceğine ket vurmaması adına çeşitli stratejiler izlemiştir. Bu stratejiler; uzaktan eğitim ve eğitimin dijitalleşmesi, engellilerin eğitime yönelik çalışmalar yapılması, yerel yönetimlerin çalışmaları, kırsal bölgelere yönelik kalkındırma çalışmaları ve sivil toplum kuruluşları aracılığıyla yapılan çalışmalardır. Eğitim yoksulluğu bugünü ve en önemlisi geleceği etkileyen önemli bir sorundur. Çocuk ve gençlerin salgın dönemindeki şartlar sebebiyle yaşayacakları bu yoksulluğu engellemek adına devlet, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları aracılığıyla çeşitli adımlar atmış, tüm öğrencilerin sürece adapte olmasını sağlayıcı çalışmalarda bulunmuştur. Bu çalışmaların "etkinliği" ve "performansı" tartışmaya açıktır. Yalnızca bu çalışmada devletin, sosyal yönüne yönelik vazifelerini yerine getirdiği, eğitim yoksulluğunu engelleyici çalışmalarda bulunduğu ve bulunmakta olduğu söylenmelidir.

KAYNAKÇA

- AÇEV (2021a). “Pandemi” anahtar kelime sorgusu. <https://www.acev.org/?s=pandemi&lang=tr> (Erişim Tarihi: 28.10.2021)
- AÇEV (2021b). “GAP İdaresi Başkanlığı ve UNICEF’le Pandemi Sürecinde Ailelere Destek”. <https://www.acev.org/gap-idaresi-baskanligi-ve-unicefle-pandemi-surecinde-ailelere-destek/> (Erişim Tarihi: 28.10.2021)
- AÇEV (2021c). “Zoom İşbirliğinde Dijital Eğitim Programı. <https://www.acev.org/zoom-isbirliginde-dijital-egitim-programi/> (Erişim Tarihi: 28.10.2021)
- Afacan, O. ve Avcı, N (2020). “Koronavirüs (Covid-19) Örneği Üzerinden Salgın Hastalıklara Sosyolojik Bir Bakış”. **Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)**. 7(5), ss.1-14
- Aktaş, Ö. , Büyüktaş, B. , Gülle, M. ve Yıldız, M (2020). “Covid-19 virüsünden kaynaklanan izolasyon günlerinde spor bilimleri öğrencilerinin uzaktan eğitime karşı tutumları”. **Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi**, 1(1), ss.1-9.
- Alpaydın, Y (2008). “Türkiye’de Yoksulluk ve Eğitim İlişkileri”. **İLEM**, 3(3), ss.49-64
- Atmaca, Z (2019). Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadelede Eğitim Politikaları. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Balcı, M (2020).”Covid-19 Özelinde Salgınların Eğitime Etkileri”, **Uluslararası Liderlik Çalışmaları Dergisi: Kuram ve Uygulama**. 3(3), ss.75-85
- Baysal, E. A. ve Ocak, G (2020). “Covid-19 Salgını Sonrasında Okul Kavramındaki Paradigma Değişimine ve Okulların Yeniden Açılmasına İlişkin Öğretmen Görüşleri”. **Türk Eğitim Bilimleri Dergisi**, 18(2), ss.676-705
- Cumhuriyet Gazetesi (2021). OECD raporu: Türkiye, adalet ve eğitime güvenin en hızlı azaldığı ülke. <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/oecd-raporu-turkiye-adalet-ve-egitime-guvenin-en-hizli-azaldigi-ulke-1855112> (Erişim Tarihi: 31.10.2021)
- ÇEKÜL (2021a). “ÇEKÜL Akademi” anahtar kelime sorgusu. <https://www.cekulvakfi.org.tr/haber/cekul-akademi-egitimleri-yeniden-basladi> (Erişim Tarihi: 30.10.2021)
- ÇEKÜL (2021b). “ÇEKÜL Çarşamba Kent Toplantıları” anahtar kelime sorgusu <https://www.cekulvakfi.org.tr/haber/cekul-carsamba-kent-toplantilari-devam-ediyor> (Erişim Tarihi: 30.10.2021)
- Derin Yoksulluk Ağı (2020). **Pandemi Döneminde Derin Yoksulluk ve Haklara Erişim Araştırması**. İstanbul: Derin Yoksulluk Ağı & Açık Alan Derneği.
- DİSK-Genel İş (2021). **Covid-19 Döneminde Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk Raporu**. Ankara: Disk Genel- İş Araştırma Raporu.
- Eken, Ö. , Tosun, N. ve Tuzcu Eken, D (2020). “Covid-19 Salgını İle Acil ve Zorunlu Uzaktan Eğitime Geçiş: Genel Bir Değerlendirme”. **Milli Eğitim Dergisi**. 49(1), ss.113-128
- EuoNews (2021). OECD raporu: Sosyo-ekonomik durumun öğrenci başarısını en fazla etkilediği ülke Türkiye. <https://tr.euronews.com/2021/09/17/oecd-raporu-sosyo-ekonomik-durumun-ogrenci-basar-s-n-en-fazla-etkiledigi-ulke-turkiye> (Erişim Tarihi: 31.10.2021)

- Etiler, N (2020). “Yerel Yönetimler ve Salgınlarla Mücadele”. Türk Tabipler Birliği Raporu. https://www.tb.org.tr/kutuphane/covid19-rapor_6/covid19-rapor_6_Part11.pdf (Erişim Tarihi: 01.11.2021)
- İBB (2021). Eğitim Alanında Çalışmalarımız. <https://ibb.istanbul> (Erişim Tarihi: 01.11.2021)
- Karakaş, M (2020). “Covid-19 Salgınının Çok Boyutlu Sosyolojisi ve Yeni Normal Meselesi”. **İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi**, 40(1), ss.541-573
- Karayılmazlar, E (2006). “Küreselleşme Sürecinde Yoksulluk ve Eğitim”. **H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 24(2), ss.205-225
- Koruncuk (2021). “Pandemi” anahtar kelime sorgusu. <https://koruncuk.org/> (Erişim Tarihi: 30.10.2021).
- Köy Okulları Değişim Ağı (2020). **Köy Halkının Gözünden Pandemiye Köylerin ve Köy Okullarının Durumu-Rapor**. İstanbul: Köy Okulları Değişim Ağı Platformu.
- Kuş, Z. , Mert, H. ve Boyraz, F (2021). “Covid-19 Salgını Süresince Eğitimde Fırsat Eşit(siz)liği: Kırsal Kesimdeki Öğretmen ve Ebeveyn Görüşleri”. **Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama**, 11 (2), ss.470- 493.
- Meytiogulları, E.T (2019). Türkiye’de Yoksullukla Mücadele Programlarının Etkinliği. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Our World In Data (2021). Coronavirus Pandemic (COVID-19) – the data. <https://ourworldindata.org/coronavirus-data> (Erişim Tarihi: 28.10.2021)
- Oxaal, Z (1997). **Education And Poverty: A Gender Analysis**, University of Sussex: Bridge Development, Gender Institute of Development Studies.
- TÜİK (2020). **Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması-2020**, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Income-and-Living-Conditions-Survey-2020-37404> (Erişim Tarihi: 28.10.2021)
- TEGV (2021a). “Yeni dünya kampanyası” anahtar kelime sorgusu. <https://tegv.org/> (Erişim Tarihi: 28.10.2021)
- TEGV (2021b). “Y.O.D.A. (Youth Online Design Academy)” anahtar kelime sorgusu. <https://tegv.org/> (Erişim Tarihi: 28.10.2021)
- TEGV (2021c). “Düşler atölyesi” anahtar kelime sorgusu. <https://tegv.org/> (Erişim Tarihi: 28.10.2021)
- Türkiye Engelliler Konfederasyonu (2021). Pandemi ve Engelliler. <https://www.engellilerkonfederasyonu.org.tr/pandemi-ve-engelliler/> (Erişim Tarihi: 01.11.2021)
- Üstün, Ç ve Özçiftçi, S (2020). “COVID-19 Pandemisinin Sosyal Yaşam ve Etik Düzlem Üzerine Etkileri: Bir Değerlendirme Çalışması”. **Anadolu Kliniği Tıp Bilimleri Dergisi**. 25(1), ss.142-153
- Dünya Sağlık Örgütü. (2020). What are the prevention and control measures to be prepared and put in place in school?. <https://www.who.int/news-room/q-a-detail/q-a-schools-andcovid-19> (Erişim Tarihi: 05.11.2021)
- Yılmaz, C (2009). “Türkiye’de Kırdan Kente Göç Sürecinde Etkili Olan Faktörlerden Biri; Evlilik Yoluyla Göç”. **Doğu Coğrafya Dergisi**, 21(1), ss.221-232

Yurdakul, B (2005). **Uzaktan Eğitim – Eğitimde Yeni Yönelimler**. Ankara: Pegema Yayıncılık.

Yuva Derneği (2021). “Pandemi” anahtar kelime sorgusu. <https://www.yuva.org.tr/> (Erişim Tarihi: 28.10.2021)